

11-MANİYERİZM

Maniyerizm, Rönesans'a tepki olarak 16. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da yerleşmeye başlayan bir sanat akımıdır. Maniyerizm adı, İtalyanca "üslup" (*Tarz*) anlamına gelen "Maniera"dan türetilmiştir. Rönesans'ta büyük sanatçılar o dönem için yapılabilecek her buluşu gerçekleştirmişlerdi. Onlardan sonra gelen sanatçıların yaptığı onları taklit etmek oldu. Bu duruma karşı çıkan genç sanatçılar, renk kullanımında, stil ve perspektifte yenilikler aramaya başladılar. Raphael, Leonardo, Michelangelo, Correggio ve Barocci gibi sanatçılardan sonra gelen klasik anlayıştaki sanatçılar, küçük zenginleştirmelerle değişik yollar denediler. Bu döneme sonradan "Geç Rönesans" denmiştir. Veronese ve Andrea Palladio, klasiği bir renk armonisi içinde zenginleştirdiler. Başkaları da sonradan bu hareketi devam ettirdiler ve sonunda hareketleri ve anatomileri abarttılar. Böylece, onların eserlerine içi boş diye nitelendirilebilecek bir form imalatı egemen oldu. Rönesans, dinginlik, dengelilik, yalınlık, zihinsellik gibi üsluba klasik niteliğini kazandıran özellikler üzerinde yoğunlaşmıştı. Maniyeristler, tüm bu özelliklerin daha da incelmış ve çok özel durumlarını yansıtmayı amaçladılar; yeniyi ve olağandışı olanı aradılar. Üsluplaşmayla ve bireyselleşmeyle sonuçlanan bir yolu seçtiler. Genellikle Fransızlar, bu dönemi barok dönem içinde incelerler, Almanlar ve İngilizler ise ayrı bir dönem olarak görür, ayrı bir başlık altında değerlendirirler.

Maniyerist üslubun ortaya çıkmasında Cizvit tarikatının desteklediği Karşı Reform hareketi de büyük oranda etkili olmuştur. Cizvitler, İsa Tarikatı adıyla anılan bir Hıristiyan tarikatıydı. Hıristiyan olmuş eski bir İspanyol askeri olan Ignacio de Loyola ve Paris Üniversitesi'ndeki altı öğrenci tarafından 1534'de kurulmuştur. Başlıca yoğunlaştıkları alanlar misyonerlik ve eğitim kurumları açmaktır. Türkiye'de İsa'nın Askerleri adıyla bilindiler.¹

Cizvitlerin benzer tarikatlardan en önemli farkı örgüt yapısındadır. Tarikat üyeleri her zaman göze batmadan her türlü toplum içerisinde, o toplumun insanları ile aynı düzeyde ve uyum içerisinde yaşarlardı. Tarikat, ilk gününden itibaren kısa vadeli hedefler yerine hep uzun vadeli hedeflere yönelmiş ve özellikle insana yatırım yapmıştır; bu sayede çok kısa sürede Avrupa'nın en önemli siyasi ve ekonomik gücü haline gelmiştir. Açtıkları eğitim kurumları, Vatikan'dan aldıkları destek, misyonerlik faaliyetleri ve dünya çapındaki yaygın örgütlenme ağı ile Katolik Roma Kilisesini desteklemiş, Reformasyona ve Protestanlığa karşı bir muhalefet oluşturmuştu. Etkin oldukları dönemde; hükümetleri, din ve devlet adamlarını, aydın ve entelektüel çevreleri etkileri altına almayı başarmışlardır.

Cizvit Tarikatı'nın etkisiyle Maniyerist dönemde, Antik Çağ'ın öğelerine karşı bir tepki de başlamıştır. Gotik dönemdeki dinsel duygu adeta yeniden canlanmış ve klasik anlayışla kaynaşmıştır. Reformasyona bir tepki olarak Hıristiyanlığın yücelme duygusu dirilmiş ve Rönesans'ın üzerine bir karanlık gibi çökmüştür. Bunun etkisiyle resimde ve heykelde figürler manevileşmeye başlamış ve bu manevileşme figürlerin deformasyonu ile ortaya çıkmıştır. Bu deformasyon özgün tarzlara doğru bir adım olarak belirmiştir. Maniyerizmde her şey birbirine karışmıştır, her şey bir devinim halindedir. Olayın net olarak anlaşılması biraz zordur. Maniyerist resmin bir özelliği, formların uzaması, Rönesans'ta kusursuz bir biçimde tanımlanmış olan insan anatomisinin bilerek bozulmaya başlanmasıdır. Maniyerist sanatçı artık anatomik kusursuzluk aramamaktadır. Rönesans dönemindeki klasik sanatın ölçülü biçim anlayışı değişmiş, abartılı ve hareketli biçimler önem kazanmıştır. Figürler hareketlidir, havada uçuyormuş gibidir.

Resim: El Greco. Orgaz Kontu'nun gömülme töreni

Bu dönemin belli başlı sanatçıları arasında Parmigianino (1504-1540), Agnolo Bronzino (1503-1572), Tiziano Vecellio (1485-1576), Jacopo Tintoretto (1518-1594) ve El Greco'yu (1541-1614) sayabiliriz.

Resim: Tintoretto. St. George ve ejderha

¹Cizvitler 1583 yılında İstanbul'da bulunan St. Benoît adlı bir Fransız kurumunun yönetimini de üstlenmişlerdi. Saint-Benoît bir dönem Osmanlı topraklarındaki Cizvit faaliyetlerinin merkezi olmuştur. Cizvitler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Atilla Cemal Eşen, *Dinlerin Sınıfsal Kökeni ve Din Üzerinden Şiyaset*, Berfin Yayınları, İstanbul, 2021